

ברכת אברהם

הלכות תפילין

יוצא לאור
לרגל שמחת בר המצוה של
מרדכי עומסי נ"ו
ד' שבט ה'תשע"ו ב'שכ"ז

לק"י

ברכת אברהם

הלכות תפילין

סימנים כ"ה – ל"ז

הערות קצרות, בירורי הלכה ומנהג
מתוך שיעורים שנמסרו
בכולל ערב 'ברכת אברהם'
על ידי

הרה"ג רבי נתנאל עומסי שליט"א
מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק'

שבט ה'תשע"ו ב'שכ"ז
מודיעין עילית

עד כה יצאו לאור
חוברות 'ברכת אברהם'

הלכות ציצית
הלכות סוכה ולולב
הלכות חנוכה

©

כל הזכויות שמורות

ניתן להשיג את החוברות הקודמות
בטלפון 050-4139964

הערות והארות יתקבלו בברכה
עומסי, נתיבות המשפט 66
מודיעין עילית

הלכות תפילין

ברכת אברהם – הלכות תפילין

תוכן הענינים:

דברי פתיחה.....3

דברי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א

בעניין השערוריה ברצועות התפילין.....5

א] להניח בקמין או בפתח.....7

ב] זמן חליצת התפילין בשחרית.....10

ג] מתי יכרוך הרצועה על האצבע.....12

ד] קיפול הרצועה על קשר של יו"ד.....15

ה] זמן חליצת התפילין בתעניות.....17

ו] דיבוק האות לעצמה.....20

ז] שחרות הרצועות מושני צדדים.....22

ח] הנחת תפילין של ר"ת.....25

ט] הטוטרות דחי"ת למנהגינו.....27

י] הנחת תפילין לקטן.....29

הבהרת דברים בענין הרשת שבכנפי המלית.....32

נוסח החרין עלך והקדיש שבסיום מסכתא.....33
יצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ ב"ב, ונדפס כאן באדיבותם

ברכת אברהם

לעילוי נשמת

הרב דוד ב"ר חיים בדיחי זצ"ל
הרב אברהם ב"ר יעקב שרעבי זצ"ל
הרב עזרי ב"ר יוסף שרעבי זצ"ל
הרב שלום ב"ר סאלם עצאר זצ"ל
מרת אסתר ב"ר יוסף בדיחי ע"ה

תנצב"ה

לרפואת הילד הנעים

רפאל שמואל ב"ר אליהו הי"ו

המב"ה ישלח לו רפואה שלמה במהרה
ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום

ויחזקו בקו הבריאות

ויאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, אכ"ר

הלכות תפילין

דברי פתיחה

קונטרס שיעורים זה בענייני תפילין יוצא לאור בסיעתא דשמיא לכבוד שמחת בר המצוה של בני יקירי **מרדכי יצ"ו**, יזכנו המקום ב"ה לראותו עם שאר אחיו גדלים בתורה וביראה, אכ"ר.

מטרתנו בקונטרסים אלו להציב את מנהגינו בבהירות ולהציגם כפנינים מאירות. **וב"ה** שכבר זכינו ועשו הדברים פרי ורבים נהנים מאד מן הדברים הערוכים בתמצית הקיצור שנכתבו בסגנון צח וקצר. אך זאת למודעי כי אע"פ שהשתדלנו לברר את הדברים להלכה ושלא יצא מכשול מתח"י, מ"מ כבר כתבתי בפתיחה לקונטרס הראשון שהדברים עדיין חסרים את העיון הנדרש.

כתב בעל ה'תורה תמימה' בפרשתינו על הפסוק 'ושמרת את החוקה הזאת' (שמות י"ג, י') לתמוה על המנהג שמניחים תפילין בגיל י"ג אף שבשאר מצוות מחנכים את הקטן לפום חורפיה עוד בקטנותו. [זהו מנהג חלק מקהילות ישראל, אבל מנהגינו שקטן היודע לשמור תפיליו בטהרה אביו לוקח לו תפילין. עי' לקמן סי' י']. **וביאר על דרך הדרש**, ע"פ מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה במסכת ברכות ("ד. כל הקורא ק"ש בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, ומכיון שהקטן פסול לעדות שהרי כתוב אצל פרשת עדים ועמדו שני האנשים, א"כ לא קפדינן שיקרא ק"ש בלא תפילין, ורק מבן י"ג שראוי כבר לעדות אין לו לקרות ק"ש בלא תפילין. **והנה** כתב המהרש"א (ברכות יד: ח"א ד"ה כל) דהקורא ק"ש בלא תפילין כמעיד עדות שקר, לפי שהתפילין הם אות והמילה היא ג"כ אות הרי שני עדים, וכשאינו מניח תפילין נשאר רק עד אחד, אות המילה שבגופו, ואין עדותו עדות. **ויש לעיין** ע"פ דבריו מאי שנא עדות המילה השייכת גם בקטן, לעדות התפילין השייכת רק בגדול מבן י"ג וכמש"כ ה'תורה תמימה'. **ונלע"ד** דב' בחינות אות ועדות יש כאן המילה היא האות המוטבעת ומוסתרת בגופו, והיא שייכת בכל מצב קיימת ומראה את הקשר בין היהודי לבורא העולם. אבל התפילין שהם מבחוץ להעיד לעולם כי שם ה' נקרא עליך, זה יכול דווקא גדול שהגיע לכלל בן דעת.

ואחתום דברי הקצרים בשבח לחי עולמים, על כל הטוב אשר גמלני ובפרט שזיכני לישב בתוך קהל קודש ולערוך לפניהם דבר הלכה ומנהג. ואשר זיכני להסתופף בצל האילן הגדול **מו"ר מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א** אשר מכוחו קאתינן, יאריך ימים על ממלכתו בהשקט ובטחה להגדיל תורה ולהאדירה. **ממעון הברכות יתברכו בברכה הצפונה למחזיקי עץ החיים נדיבי עם המוזילים מהונם להחזקת כולל ערב 'ברכת אברהם'**. וכן כל המסייעים בכל עניני הוצאת קונטרס זה, ובכללם הרב אלישע חן שליט"א אשר בחכמתו האיר והעיר, כולם יהיו בכלל הברכות האמורות בתורה, ונזכה כולנו יחד לחזות בבא ה' ציון במהרה בימינו אכ"ר.

נתנאל בן א"מ יחיא עומסי

ברכת אברהם

בית דין צדק בני-ברק

בראשות מרן הגאב"ד רבי ש.י. נסים קרליץ שליט"א
רחוב הרב שך 46 בני ברק ת.ד. 493 טל': 5788221 פקס: 5782221

בס"ד

יום שני ד' אב תשע"ה

לאפרושי מאיסורא

בענין רצועות תפילין המצויות בשוק ונתברר כי הם עשויות מב' שכבות, שכבת עור ושכבת פלסטיק עבה או דקה הדבוקה לעור. דין רצועות אלו מבואר במ"ב סימן ל"ב סע"ק קפ"ה, שאם יכולים לקלוף בשלמות מכל צד מן התפילין וצורתו כמו נייר שחור זהו פסול, וק"ו בני"ד דמודבק פס שחור על העור ולא הושחר העור בעצמו כלל. וממקור הדין שציון המ"ב, בנשמת אדם כלל יד' אות ג', נראה שגם אם הרצועות עצמם שחורות כדון ואח"כ ציפו אותם בחומר אחר ג"כ פסולות הרצועות. וברצועות כאלו בודאי יש חשש גם לפסולים אחרים כגון שלא לשמה ועוד.

ויש לשים לב לכל זה, כי לצערנו הרב יש בשוק רצועות פסולות כאלו וכביכול יש עליהם הכשר, ושומר נפשו ירחק מהם.

וע"ז באעה"ח

חוק מאור תלוי ואנוכי בלאו תלביה ה"מ
וחי"ק ב' אנוס לתפ"ה זו אפ"ת תפילין י"תו
התל"ת תפילתו והתל"ת

[Handwritten signature]

בית דין צדק בני ברק
מ"ב סימן ל"ב סע"ק קפ"ה
ואין להטיל צדק עליו אפ"ן
וע"ז מאור ס"ח

וע"ז באעה"ח
וע"ז באעה"ח
וע"ז באעה"ח

הרבי פ"ת סכ"ג ה"ו פס"ל א"ו
וע"ז באעה"ח ח"ט ק"ן
מ"ב סימן ל"ב סע"ק קפ"ה
וע"ז באעה"ח ח"ט ק"ן

וע"ז באעה"ח
וע"ז באעה"ח
וע"ז באעה"ח

וע"ז באעה"ח
וע"ז באעה"ח
וע"ז באעה"ח

הלכות תפילין

דברי מרן הגאון רבי יצחק רצאבי שליט"א בעניין השערוריה ברצועות התפילין

קטעים ערוכים ע"פ הבנת הכותב
מתוך השיעור השבועי מוצש"ק פרשת ואתחנן ה'תשע"ה ב'שכ"ו

הרצועות האלו פסולות בהחלט

בזמן האחרון התברר שיש שערוריה ברצועות התפילין, הדבר קיים כבר הרבה שנים, אבל הנושא הזה לא התברר עד תומו רק בזמן האחרון. והבעיה מאד קשה, פשה הנגע. התפרסם פסק שחתמו עליו גדולי הדור, ת"ח חשובים, דיינים, מורי הוראות, מתאריך ד' אב, בעניין רצועות תפילין המצויות בשוק, ונתברר כי הם עשויות משתי שכבות, שכבת עור ושכבת פלסטיק עבה או דקה דבוקה לעור. ובאו על זה חתימות של הרבה רבנים.

ביום ששי האחרון גם אני חתמתי על הפסק הזה, כתבתי "גם אני הקטן ביררתי את העניין ומצטרף להוראה זו שהתפילין האלה פסולים בהחלט". היתה לי הרגשה כאילו שמדברים פה על איזה דבר של חומרא, כי סיימו ושומר נפשו ירחק מהם. אך זה לא כך, וכפי שנסביר בהמשך. דהיינו, זה פסול בהחלט. לכן חתמתי צמוד אחרי מה שהרב הגאון משה שאול קליין שליט"א כתב, שהרצועות האלו פסולים לכולי עלמא.

אלה שמייצרים את התפילין האלה כלל לא נאמנים, אי אפשר לדעת אם זה נעשה לשמה או שלא לשמה, וכן א"א לדעת אם זה מן המותר בפיך, אולי הרצועות נעשו מעורות של סוסים וחמורים רח"ל, אין שום פיקוח ושום אחריות, בצע כסף.

ברכת אברהם

אין לתפילין אלו כח להגין מפני הפורענות

כתוב בזוה"ק (תיקון ע' דף קל, ב) "כל פיקודא דשריא על כל אבר ואבר אית לה שם ידיע, וכל חיילין ומשריין דמלאכין דתליין מיניה כולהו איתכנשו להאיי אבר ונטרין ליה מכל מרעין בישיין" ומבאר בעל מתוק מדבש כי המצוה שורה על אותו האבר שעושה בהם את המצוות.

דהיינו, המניח תפילין על זרועו ועל ראשו שורה אור המצוה בראשו ובזרועו, היות והתפילין-המצוה מושכת קדושה, מושכת אור, זה משפיע על האיברים של הגוף. ונטרין ליה מכל מרעין בישיין, שומרים אותו מכל מיני חלאים רעים, דהיינו ששומרים אותו מאחיזת הקליפות ומדות רעות וחלאים רעים רח"ל.

מישהו שאל, היה פיגוע בהר-נוף רח"ל, היו שם אנשים עם תפילין, מדוע לא שמרה עליהם מצות התפילין? הרי היה להם תפילין על הזרוע ועל הראש, זה מציל מחלאים רעים, ק"ו מכל המחבלים הרעים? ענית לך, אי אפשר לנו לדעת חשבונות שמים, אבל מי יודע אם התפילין הללו היו כשרים. ובפרט שהדבר הזה כ"כ נפוץ, חמישים אחוז מרצועות התפילין האלה מופצים בשוק. ממילא אין לזה את המעלה ואת הסגולה דלעיל.

ניתן להאזין לשעור במלואו בקול יהודי תימן 072-3323642 [שיעור 314]

וכן בקול הלשון 03-6171111 [שיעור 438]

הלכות תפילין

ברכת אברהם הלכות תפילין

א'

להניח בקמץ או בפתח

סימן כ"ה סעיף ז': יברך להניח בקמץ תחת הה"א ולא בפתח ודגש:

ביאור שיטת השו"ע

בטעם הדבר כתב המ"ב (ס"ק כ"ד), משום שלהניח בקמץ ורפי הוא לשון הנחה אך להניח בפתח ודגש הוא לשון עזיבה [תוספת הדגש הינה לפי כללי הדקדוק, כי באות שאחר תנועה קטנה כגון פתח יבוא דגש]. ואף אמנם שכתב הב"י (בשם האגור סי' ל"ז) שאין חילוק במשמעות בין להניח בקמץ או בפתח, אלא טעמו שראוי לברך כלשון הפסוק ביחזקאל (מ"ד, ל') "להניח ברכה אל ביתך" ששם הוא בקמץ, מ"מ כבר כתב הלבוש (סעיף ז') שלא דק, שהרי יש מקומות במקרא שתיבת הנחה בפתח ומשמעותו עזיבה כמו "אחיכם אחד הניחו איתי" (בראשית מ"ב, ל"ג) או "ותנח בגדו אצלה" (בראשית ל"ט, ט"ז), וא"כ איך אפשר לברך להניח בפתח שאינו לשון הנחה.

שיטת מהר"ם לונזאנו

מאיך כתב מהר"ם לונזאנו בספרו מעריך (על ספר הערוך ערך תפילין) שטעות לומר להניח בקמץ, כיון שאין משמעותו נתינה אלא מנוחה כמו בברכת מעין שבע "כי במ רצה להניח להם" שפירושו יהיו במנוחה קבועה

ברכת אברהם

וקיימת אבל כאן המכוון הוא עצם מעשה נתינת התפילין על היד וכמו שנזכר
בנר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו.

והנה אף שמצאנו במקרא לשון הנחה בפתח ודגש המשמש לשון עזיבה
שהוא כלשון מנוחה וכמו מה שהבאנו למעלה בשם הלבוש וכן "אפרים
חבור עצבים הַנַּח לו" (הושע ד', י') או "ולמלך אין שווה להניחם" (אסתר ג', ח')
ועוד. מכל מקום מצאנו גם כן שפירושו מורה על מעשה נתינה וכגון "והנח
אותו לפני ה'" (שמות ט"ז, ל"ג) אצל המן או "וינח משה את המטות" (במדבר י"ז,
כ"ב), וכן גבי ביכורים כתיב "והניחו לפני מזבח ה'" (דברים כ"ו, ד').

יישוב ההשגה על גירסת להניח בפתח

ועיין בשערי תשובה (ס"ק ו') שכתב בשם המהר"מ זכותא (כת"י) דאף שמצינו
בתורה לשון הנחה בפתח שמשמעותו נתינה ולא עזיבה, היינו נתינה
לזמן קצר וכמו גבי ביכורים ששם הנתינה לרגע לפני המזבח, ולכן עדיף לשון
להניח בקמץ שפירושו הנחה לזמן ארוך.

ודבריו צ"ע, שהרי יש בתורה לשון הנחה בפתח ושם הכוונה נתינה לזמן
ארוך כמו "ויסוף עוד להניחו במדבר" (במדבר ל"ב, ט"ו) וכן "הניחו לכם
למשמרת" (שמות ט"ז, י"ז) ועוד כאלו.

גם נ"ל ליישב השגתו ע"פ מה שכתב הב"ח כאן דהטעם שלא מברכים על
התפילין 'לקשור תפילין' כלשון הפסוק, כיון שלשון זה משמעותו קשירה
על זרועו רגע אחד ודי בכך, משא"כ 'להניח תפילין' הכוונה זמן מרובה, וא"כ
אף אם היה כך שבלשון תורה הנחה היא לרגע, גבי תפילין תתפרש מילת
להניח לזמן מרובה, והראיה ממה שלא מברכים לקשור תפילין כאמור.

הלכות תפילין

למעשה

הנה נראה בסיכום הענין כי גירסת להניח בקמץ ורפי עניינה מורה על מצב המנוחה אך לא על פעולת הנתינה, וגירסת להניח בפתח ודגש מורה על מעשה הנתינה ובזה עדיף הוא מתיבת להניח בקמץ אך מאידך יש גם במשמעותו לשון עזיבה.

ואמנם רוב הפוסקים (מחזיק ברכה אות ו', שו"ע הגר"ז סעיף ט"ו, חסד לאלפים אות ו', קיצוש"ע סי' י' סעיף ד' ועוד) ומרן השו"ע בראשם גרסי להניח בקמץ, אך מאידך המדקדקים גרסי להניח בפתח (ולדידהו זהו הלשון היותר מבורר, המורה על תחילת מעשה נתינת התפילין על הזרוע), הלא המה המהר"ם לונזאנו הנזכר לעיל, מהרי"ץ בעץ חיים (ח"א קפ"ו ע"ב), סידור צלותא דאברהם (לרבי אברהם לנדא ח"א עמוד כ"ז בפירוש עמק ברכה לנכד המחבר), סידור עבודת ישראל (לרבי יצחק דוב עמוד נ"ו), מצת שימורים (לרבי נתן שפירא שער התפילין).

ומצאתי כתוב (קובץ דגל ירושלים כרך ב' עמ' קמ"ט) על הגאון רבי שריה דבליצקי שליט"א, ששינה מנהגו והחל לברך בנוסח להניח בפתח כהפוסקים המדקדקים.

מנהג ק"ק תימן

ועכ"פ אנו ק"ק תימן, מנהגינו בזה מוכרע שהרי כן היא גירסת התכאליל הקדמוניות להניח הה"א בפתח והנו"ן דגושה כמו שכתב מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשולי המעיל (סימן ד' הערה ל"ז) וכן כתב מהרי"ץ כאמור [ומה שמייחסים גירסא זו למשכילים ששינו כך בין כלל השינויים שעשו, אין לנו לחוש לזה שהרי אצלינו כך היא הגירסא מקדמת דנא עוד קודם הופעתם הם והמוניהם].

ברכת אברהם

ואף שידוע כי מנהג הבלדי לומר להניח בפתח ומנהג השאמי בקמץ ורפי, מ"מ ראיתי להגר"ש קורח שליט"א בספרו עריכת שולחן (סימן כ"ה סעיף ז'), שאביו וכן סבו (בעל סערת תימן) אף שהיו נוהגים להתפלל בנוסח השאמי מ"מ היו מברכים להניח בפתח ודגש. כמו כן ידוע שתיבת להניח כשמופיעה בלשון חכמים כגון "מקום יש בראש להניח בו שני תפילין" (עירובין צה:), היו קוראים אותה בני תימן בכל עריהם בפתח ודגש. וכל זה מוכיח שכך היא הגירסא הקדומה אצלנו, ואלו ששינו הוא מפני פסק השו"ע.

ב'

זמן חליצת התפילין בשחרית

סימן כ"ה סעיף י"ג: נהגו העולם שלא לחלוץ תפילין עד אחר קדושת ובא לציון:

לחלוץ אחר קדיש תתקבל

וכן הוא מנהגינו ידוע, אכן כתב מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשע"ה (ח"א סימן ט' סעיף כ"ה) דראוי להמתין עד אחרי קדיש תתקבל והטעם הוא כפי שכתב הרמ"א בהגהתו כאן בשם ספר פתח עינים (ספר המוסר פ"ד) שלא לחלוץ התפילין עד שיאמר בהם שלש קדושות וארבע קדישים והשתילי זתים לא השמיטו (וכן הביאו מהרי"ץ במעיל קטון ס"ק מ"ה).

ואף שאין כאן אלא ג' קדישין (קדיש קודם ברכו, קדיש אחר חזרת הש"ץ וקדיש תתקבל) כבר כתב המג"א (ס"ק כ"ח) על דברי הרמ"א שיש טעות סופר בזה וצריך לומר בהפך, ד' קדושות וג' קדישים, והיינו דאף אמירת ברכו נחשב כקדושה ונמצאו ארבעה (ברכו, קדושת יוצר, קדושה שבתפילה וקדושה דסדרא).

הלכות תפילין

והמשנה ברורה (ס"ק נ"ו), אף שהביא גם הוא שיש טעות סופר בזה, מכל מקום כתב שטוב שלא לחלוץ עד אחר קדיש יתום (שאחר עלינו לשבח למנהגם) כדי שיהיו ד' קדישין עם תפילין.

מתי לחלוץ התפילין בראשי חדשים

ועל פי דברי הרמ"א הנזכרים יצא הדין שבראשי חדשים יש לחלוץ התפילין אחר הקדיש שקודם מוסף כיון שרק אז יש ארבעה קדישים (קדיש שקודם ברכו, קדיש תתקבל, קדיש אחר ספר תורה והקדיש שקודם מוסף). וכן מנהג העולם הן אשכנזים והן ספרדים [ומנהג השאמי שחולצים עם אמירת הקדיש], אכן לפי דברי המג"א הנ"ל אין צריך לכל זה שהרי די בג' קדישים.

ובאמת מנהגינו לחלוץ התפילין בראשי חדשים לפני אמירת המזמור של ר"ח [שהוא קודם מוסף] וכמו שהביא מהר"ץ בעץ חיים (דף קנ"ה ע"ב), ודי בג' קדישים כאמור. ועוד דהנה המשנה ברורה (ס"ק נ"ט) הביא את דברי האליהו רבא שאין להפסיק בין קדיש לתפילת מוסף, כדי שלא להפסיק בין קדיש לתפילה.

כיצד יעשה המתפלל אצל שאר עדות

ונסתפקתי כיצד יש לנהוג כאשר אנו מתפללים בראש חודש אצל אשכנזים או ספרדים. האם לחלוץ אחר קדיש של מוסף כמנהגם, או שיש לנו לחוש להפסק בין הקדיש למוסף ולחלוץ קודם לכן וכמנהגינו (וראיתי בספר מאיר עוז שג"כ נסתפק בזה לפי מה שנחלקו הפוסקים, וכתב שנראה לו לחלצן קודם קדיש ולא בין קדיש למוסף).

ברכת אברהם

ושאלתי את מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א על כך והשיב, שמי שירצה לחלוץ עוד לפני הקדיש יכול ואין בזה משום חסרון דרך ארץ מפני שאינו ניכר כ"כ, ומאיךך מי שיחלוץ בין קדיש למוסף כמנהגם ג"כ יכול ואין לו לחוש להפסק שהרי בלאו הכי מפסיקים כולם.

חומר הנחת תפילין במוסף דר"ח

ובענין זה יש להוסיף, דמי ששכח ונשאר עם התפילין במוסף חמור הדבר ויש לו להורידן באמצע תפילתו ובזוהר הקדוש (פרשת פנחס דף רל"ו ע"ב והובא בשת"ז כאן ס"ק ל"ט) כתב שחייב מיתה שהרי אומר כתר יתנו לך והוא עצמו ג"כ עם כתר התפילין, והוי כעין מרידה במלכות. ומה שכתב המשנה ברורה (ס"ק א') דאין לחלוץ באמצע התפילה כיון שהוא מנהג, היינו לפי מנהגם שאינם אומרים קדושת כתר במוסף אך לדידן הדבר חמור טפי כאמור.

ג'

מתי יכרוך הרצועה על האצבע

סימן כ"ז סעיף ח': אורך הרצועה של יד כדי שתקיף את הזרוע ויקשור ממנה הקשר ותמתח על אצבע אמצעית ויכרוך ממנה על אצבעו שלשה כריכות ויקשור:

קשירת השל יד קודמת לשל ראש

כתיב (דברים ו' ח') 'וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עינך' ולכן יש לקשור את השל יד כמצוותה ואח"כ יניח השל ראש. ומדברי הרמב"ם בהלכות תפילין (פ"ג ה"ב) שכתב שאורך הרצועות הוא עד כדי שיקשור על האצבע האמצעית, משמע שכריכת הרצועה על האצבע אף היא בכלל הקשירה של יד. ויש שלמדו מדבריו (ש"ת תשובות והנהגות ח"א סי' ל"ח), דממילא

הלכות תפילין

אף זה בכלל וקשרתם לאות על ירך, ולפי"ז גם את הקשירה על האצבע יש לעשות קודם הנחת תפילין של ראש.

אמנם לפי דברי הרמב"ם בתשובה אין הכרח לזה (פאר הדור סימן ע"ג) שהרי שם מבואר שעיקר הקשר הוא מה שמהדק בזרועו, והכריכות על האצבע עם הקשירה לאחר מכן זהו רק כדי שתהיה קשירה תמה דהיינו חיזוק הקשר העיקרי, וא"כ ממילא מה שהזכירה הרמב"ם בהלכות תפילין בשיעור אורך הרצועה, אינו לומר שהוא מעיקר הקשירה של יד [ולפי"ז ג"כ אין סתירה מפסק מרן כאן למה שפסק בסימן כ"ה סעיף י"א המובא בסמוך].

הכריכות שעל הזרוע

והנה בעיקר הכריכות על הזרוע, דעת מרן השו"ע בסימן כ"ה (סעיף י"א) כדעת הרא"ש בתשובה (כלל ג' סימן ב') שאת הכריכות על הזרוע יכרוך אחר שיניח השל ראש ויקדים רק את מה שמהדק על זרועו במקום הקובד"ו בלבד.

ודעת האריז"ל ע"פ הסוד שאף הכריכות על הזרוע יעשה קודם השל ראש אך הכריכות על האצבע יעשה אחר השל ראש (כן מבואר בשער הכוונות דרוש ה' דתפילין ד"ה סדר הנחת תפילין). אכן גם לפי פשוטן של דברים כתב בשו"ת משכנות יעקב (סימן כ"ח), שכיון שבלא כריכות הזרוע לא מתקיים הקשר יש להקדים כריכות אלו לשל ראש. וכן הוא מנהג העולם כדעת האריז"ל.

דעת מהרי"ץ

ומהרי"ץ בעץ חיים (דף קפ"ז ע"א) על לשון התכלאל ואחר כך יקשור הרצועה על ידו וכורך בקצה אצבעו הימנית ועומד ומניח של ראש בראשו כתב בזה"ל "משמע בהדיא שצריך לכרוך סביב הזרוע ועל אצבע צרידה ואח"כ ניח של ראש וכ"ד האר"י היפך דעת השו"ע סי' כ"ה ס' י"א וכן מנהג פשוט"

ברכת אברהם

עכ"ל. וצ"ע על מה שכתב מהרי"ץ וכ"ד האר"י והלא לפי דעת האר"י כריכות האצבע הם אחר הנחת השל ראש.

הכרעת מו"ר שליט"א בדעת מהרי"ץ

ומו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשו"ת עולת יצחק (ח"א סימן ה') כתב ליישב הענין על פי מה שמצא בסידור עץ חיים מכת"ק של מהרי"ץ (מהדורת קרואני, צילום כתי), ושם נוסף קודם שכתב ויכרוך ג' כריכות בזה"ל "ודע שרבינו האר"י ז"ל סובר לכרוך שבע כריכות ואח"כ יכרוך שלש כריכות באצבע צרידה מעומד וכן הסכמת כל האחרונים ז"ל וכן המנהג". ע"כ לשון מהרי"ץ.

הרי נתבררה לנו כוונת מהרי"ץ במהדורא זו שהביא בשם האר"י שהכריכות על האצבע יכרוך מעומד דהיינו אחר שיניח של ראש, ובא לאפוקי ממה שמשמע לעיל מלשון התכלאל שיעשה שלשת הכריכות שעל האצבע קודם של ראש.

המסקנא והמנהג

נתבאר לעיל שדעת מרן השו"ע שקשירת השל יד היא לבדה יש להקדימה לשל ראש אך כריכות הזרוע והאצבע יש לעשותם לאחר מכן. ודעת האריז"ל שאף כריכות הזרוע יש להקדים לשל ראש, אך את הכריכות שעל האצבע יכרוך אחר תפילין של ראש. ומדברי הרמב"ם בחיבורו למדו רבים שאף הכריכות על האצבע יש להקדים, אך מדברי תשובתו הנ"ל לא מוכרח הדבר הזה.

ומנהג העולם כדעת האריז"ל כאמור ואף מנהגינו כן, זולתי מקצת מאנשי בהכנ"ס של מהרי"ץ שעשו את כריכות האצבע קודם הנחת השל ראש. וכתב מו"ר שליט"א (בסוף תשובתו לעיל) דמסתברא שאותם מקצת אנשים עשו כן על פי הוראת איזה חכם שהבין כך מלשון מהרי"ץ.

הלכות תפילין

ד'

קיפול הרצועה על קשר של יו"ד

משנה ברורה סימן כ"ח ס"ק ט': כשמקפל התפילין לא יכרוך הרצועות על הבתים אלא בצדדי הבתים על התיטורא ויש נוהגים לכרכן ככנפים על שם כנפי יונה:

טעם הקיפול ככנפי יונה

טעם קיפול זה כמעשה שהובא במסכת שבת (מט.) שפעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה גזירה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, והיה אלישע מניחם ויוצא לשוק. ראהו קסדור אחד רץ מפניו, ורץ אחריו. וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך אמר לו כנפי יונה, פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים, ע"כ. וזכר לכנפי היונה כתב המשנה ברורה לכרוך הרצועות באופן שיהיו מעורות זו בזו ואז נדמה טפי לכנפי יונה.

[ואולי יש להוסיף בטעם זה דהנה במחצית השקל על המג"א ס"ק ד' פירש, שהנס היה שאותו קסדור נדמו בעיניו התפילין לכנפי יונה, לא שנהפכו ממש לכנפי יונה. ויתכן לומר כי כיון שקיפלים ככנפי יונה לכן נדמו לו ככנפי יונה].

מנהגינו בקיפול התפילין

והנה מנהגינו לקפל התפילין ככנפי יונה, בין בשל ראש ובין בשל יד (כמבואר בשתילי זיתים סימן כ"ח ס"ק ה'). [ואצלנו דמי טפי לכנפי יונה, לפי שנוהגים לכרוך הרצועות באופן שיהיו מעורות זו בזו ממש].

ברכת אברהם

אך יש מערערים במה שאנו כורכים הרצועה בתפילין של יד על הקשר של יו"ד, וטענתם שמכיון שקדושת הרצועות פחותה היא מקדושת הקשר של יד שהרי לשיטת רש"י (ברכות כג, א ד"ה שלא תצא רצועה, הובא בב"י ריש סימן ל"ב) קשר זה הוא הלכה למשה מסיני, א"כ אין לתת קדושה קלה על קדושה חמורה.

כמה תשובות בדבר

ויש להשיב על טענתם. ראשית, סתמות דברי הפוסקים ואף המשנ"ב (ס"ק ט) שכריכת הרצועות ככנפי יונה הוא בין בתפילין של ראש ובין בתפילין של יד וכמנהגינו.

עוד יש לומר, שהרי המג"א (ס"ק ד' והביאו המ"ב בס"ק ט') כתב במסקנתו שמותר לכרוך הרצועות על התיטורא אף שקדושת הרצועות פחותה, ועיין שם שמתחילה כתב שאף על הבתים עצמם מותר לכרוך משום דהוי שומר כמטפחות הספר. הרי שאין חשש בתפילין לתת קדושה קלה על קדושה חמורה וממילא מותר לכרוך הרצועה על הקשר של יו"ד, שתהיה שומר על הקשר של יו"ד.

עוד יש להשיב עפ"מ ש"כ המג"א בתחילת דבריו בענין נתינת השל יד על השל ראש בכיס צר, דאפשר שדין קדושה קלה על קדושה חמורה נאמר רק לענין ספר תורה שקדושתו חמורה ולא בכל ענייני קדושה, יעו"ש ראיתו. אלא שכתב דמ"מ לא נהגו לתת השל יד על השל ראש בכיס צר. אך לדידן שכן נהגו לתת השל יד על השל ראש בכיס צר, ע"כ נקטינן כסברת המג"א.

הלכות תפילין

גם הראוני עוד מה שכתב הריטב"א שם בסוגיא (ד"ה כך הגירסא), שאף שיש נוהגים לקפל הרצועות ככנפי יונה דוקא בשל ראש וכמעשה שהיה, מ"מ אין קפידא בכך ואף בשל יד יכול לעשות כן יעו"ש.

מסקנא

נמצא כי אף אמנם שמנהג העולם זה מקרוב להחמיר (וכן מובא בספר אורחות רבינו ח"א הלכות תפילין דף כ"ט שכך נהגו מרנן החזו"א ובעל הקהילות יעקב), מ"מ אנן בדידן יש לנו להחזיק במנהג ולזכור טפי שבח המקום על אותו הנס. והחומרא בזה אינה מבוססת בדברי הפוסקים ואין לשנות מנהגינו בכדי, כך שמעתי ממו"ר הגר"י רצאבי שליט"א.

ה'

זמן חליצת התפילין בתעניות

סימן ל' סעיף ב': אסור להניח תפילין בלילה שמא ישכחם ויישן בהם אם הניחם קודם שתשקע החמה וחשכה עליו אפילו הם עליו כל הלילה מותר ואין מורין כן:

תפילין בלילה איסורן מן התורה או דרבנן

דעת מרן השו"ע דלילה זמן תפילין והאיסור להניח תפילין בלילה הוא מדרבנן שמא ישכחם ויישן בהם, אך דעת הרמב"ם דלילה לאו זמן תפילין והאיסור להניח תפילין בלילה הוא מדאורייתא שכן כתב בפ"ד מהלכות תפילין ה"א "וכל המניח תפילין לכתחילה אחר שתשקע החמה עובר בלאו שנאמר ושמרת את החוקה הזאת מימים ימימה", ומכל מקום כתב עוד שם דאם הניחם קודם שתשקע החמה אפילו הם עליו כל הלילה מותר ובזה פסק מרן השו"ע כדבריו [עיין ב"ח שהקשה סתירה בפסק מרן השו"ע].

ברכת אברהם

ביאור ענין הלכה ואין מורין כן

אכן, הלכה זו אין מורין כן, ובעלמא הביאור הוא שאין דורשים הלכה זו ברבים (עי' סימן תק"ט סעיף א' בהגהת הרמ"א) וכן כתב השו"ת כנסת הגדולה בהגהותיו על הטור כאן.

אך בעניינינו לגבי תפילין יש עוד ביאור בזה, והיינו שאין עושים כן בפני רבים כדי שלא ילמדו לעשות כן וכמעשה שהיה במנחות (לו:): שרב אשי נשאר בתפילין אע"פ שחשך היום וכששאלו רבינא אם השאירן עליו כדי לשמרן, אמר לו הן. ועל זה אמר רבינא שאף שהאמת היא שרב אשי נשאר בתפיליו לא בכדי לשמרן, מ"מ אמר לו הן משום שאין מורין כן. מבואר שעצם ההנחה בפני אחרים היא הוראה, וזוהי דעת המגן אברהם שכתב (ס"ק ג') דברבים צריך לחלצם.

שלוש דעות בחליצת התפילין

והנה בתעניות בתפילת המנחה שנוהגים אז להניח תפילין (כנזכר בב"י סימן מ"ו ד"ה דתניא, ועי' שע"ה סי' ק"ב סעיף י' ובעיני יצחק אות ל"ב) מצינו בפוסקים כמה שיטות מתי היא חליצת התפילין, הבאר היטב (ס"ק ג') כתב בשם שו"ת כנסת הגדולה שמנהגו לחלצם אחר ערבית, מאידך האריז"ל (מובא בשער הכוונות בסוף נוסח התפילה) הקפיד לחלצם לפני השקיעה. ושיטת הגאונים (שהיו מניחים תפילין כל היום) ממוצעת, כיון שנשארו בהם בתפילת ערבית אך נהגו לחלצם בקריאת שמע של ערבית אחר שהזכירו פרשת תפילין.

ביאור מנהג הגאונים

וכתב המגן אברהם (ס"ק ב'), שמנהג הגאונים הוא דווקא כשמתפללים ערבית מבעוד יום. ונראה לי להוכיח כדבריו ממה שמצאתי כתוב (עיין רבינו

הלכות תפילין

מנוח פ"ד מהלכות תפילין הי"א וע"ע עולת יצחק ח"א סימן נ"ב אות ב' ד"ה ויש) בטעם מנהגם שלא לחלוץ התפילין עד אחר שהזכירו פרשת תפילין, כדי שלא יהא מעיד עדות שקר בעצמו, הרי משמע שהוא עדיין יום שהרי לילה לאו זמן תפילין ואין כאן עדות שקר.

מנהג ק"ק תימן

והנה השתילי זיתים (ס"ק ה') הביא את דברי המג"א הנ"ל בזה"ל "כשמתפללין ערבית חולצין בכימי השמים" ותיבות 'מבעוד יום' שהוזכרו במג"א השמיט, משמע אפילו שמתפללין ערבית וכבר לילה, אך בז"ר (סימן ל' ס"ק ה') הביא שבש"ת ז' כת"י לא הושמטו תיבות 'מבעוד יום' יעו"ש.

ומנהג תימן ידוע שברוב בתי הכנסיות חלצו כשהגיעו לכימי השמים על הארץ, אך בבית הכנסת של מהר"ץ חלצו אחר המזמורים הקבועים שאומרים במנחה [ומו"ר הגר"י רצאבי שליט"א סיפר לי שמנהג העיר רצאבה לחלוץ אחר מנחה, ומתחילה היה סבור שלא קיים מנהג זה כלל בעיר צנעא, אך כששאל את הרב שמעון צאלח זצ"ל נתפלא לשמוע ממנו שאף אצלם בביהכנ"ס בית צאלח נוהגים כן].

ההוראה למעשה

למעשה אף שרבים נהגו להניחם בתעניות עד כימי השמים, מכל מקום יש להורות לחלצן אחר מנחה ובזה יוצאים ידי כו"ע שהרי כשמשאירים יש כאן הוראה לרבים ולהרמב"ם יש כאן לתא דלאו דאורייתא.

ומו"ר הגר"י רצאבי שליט"א הורה בזה שהיחיד ילך אחר הרבים בבית הכנסת, שאם הם חולצים בק"ש יחלוץ עמם, ואם יכול ללכת לצד ולכסות את ראשו בטלית ולחלוץ שלא יהיה ניכר עדיף. אך אם נמצא בציבור

ברכת אברהם

שיש מהם שחולצים ויש מהם שאינם חולצים, יעשה כפי ההוראה הפשוטה ויחלוץ קודם ערבית. [ובתשובת מהר"ר ניסים רצאבי זצ"ל (נדפסה בגליון פעולת צדיק נ"ה) כתב, ומה ששאלת איך היו נוהגים במנחה דתענית ציבור, מתי חולצין תפילין. תשובה, מיד אחר תפילת מנחה, אתה רואה כל אחד קומתו ישוחחה, עכ"ל. אלישע חן].

ד

דיבוק האות לעצמה

סימן ל"ב סעיף י"ח: כל אות שהיא כתובה שלא כתקנה ואין צורתה עליה כגון נגע רגל האלף בגג האלף או פני האלף בפנים בגג שתחתיה פסול:

מחלוקת הראשונים

מקור דין זה הוא באגור (סימן מ"ח) שפסל אות כזו ולא מהני ראיית תינוק. מאידך מלשון הרמב"ם בפ"י מהלכות ס"ת ה"א מוכח שיש אופנים שהיא כשרה וז"ל שם (בענין דברים הפוסלים בס"ת) "או שנפסדה צורת אות אחת עד שלא תקרא כל עיקר או תדמה לאחרת" דהיינו דאף שאינה כתובה כתקנה מ"מ אם ניכרת האות ולא תדמה לאחרת הרי היא עומדת בכשרותה.

מנהג ק"ק תימן כדעת הרמב"ם

ועל זה סמכו הסופרים הקדמונים בתימן שנמצאו בספריהם אותיות כאלו. כן כתב מהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק (ח"א סימן ק').

ויש עוד רבים שלמדו כן בדעת הרמב"ם פרח שושן (כלל ב' סימן א'), גט פשוט (סי' קכ"ה ס"ק כ"ד וס"ק ע"ב), מהריק"ש (שו"ת אהלי יעקב סי' קי"ג) והביאם

הלכות תפילין

מהרי"ץ שם. [וחלקם תמהו מדוע לא הזכיר מרן הב"י שהרמב"ם חולק על סברת האגור].

אמנם לכתחילה אין לעשות כן, ואף משמעות דברי מהרי"ץ בסוף תשובתו כי יש להחמיר לכתחילה יעו"ש. וכן כתב הרשי"ה (הערה י"א) כי אף בתימן בזמן האחרון שיפרו הסופרים הכתב בכדי לאפוקי נפשין מפלוגתא ולהכשיר הס"ת אליבא דכ"ע. ובפרט בימינו שאכשור דרא ונשתבח ענין הכתב הרבה.

דין זה אמור אף כשנחלקה האות לשניים, ולא מבעיא כשנחלקה אחת מן האותיות הפשוטות כוא"ו זא"ן נו"ן וכא"ף פשוטה שבזה אף לדעת מרן השו"ע מהני היכר תינוק כמבואר בסעיף ט"ז, אלא אף בכל האותיות הדין כן לדעת הרמב"ם ומהרי"ץ [ובשו"ת עולת יצחק ח"א סימן כ"ט אות א' ד"ה וכללא כתב עוד, שאם ראש הלמ"ד נכנס כנגד סוף חלל כא"ף פשוטה אף שיש פוסלים מטעם שנראית כה"א מנהגינו שלא לפסול יעו"ש].

היוצא מזה להלכה

א. כותבי תפילין ומזוזות אם נמצא אצלם אות כזאת שעדיין צורתה עליה אך צריך לתקנה, יכול לתקנה ואין בזה משום שלא כסדרן.

ב. בקריאת ספר תורה כשנמצא פיסול כזה שנדבקה האות לעצמה, אף שלדעת מרן השו"ע צריך להוציא ספר תורה אחר, לדעת הרמב"ם די שיביאו תינוק שיכיר את האות ולא יצטרכו ספר אחר.

ג. כתב מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשע"ה (ח"א סימן כ"ג הערה ד' ד"ה ולפי) כי ע"פ דברי מהרי"ץ אלו אין לפסול כתב אשכנזי לדידן, כיון שניכרת צורתו.

ברכת אברהם

[בענין זה עיין למרן החיד"א בספרו לדוד אמת סימן י"ג שכל הכתבים דברי אלדים חיים].

אמנם ס"ת דידהו מפני השינויים שיש בהם בחסרות ויתירות וכן בפרשיות ועוד אין לקרות בהם בבתי כנסיות דידן, אבל כשאנו מזדמנים לבתי כנסיות דידהו יכולים לברך עליהם ובע"פ שמעתי ממור"ר שליט"א דעדיף להשתמט מכך אם אין הכרח.

ד. וע"פ דברי מור"ר נראה להלכה, כי מי שאין לו תפילין אחרות יכול להניח תפילין עם כתב אשכנזי ולברך עליהם. [ואע"פ שפרשת והיה אם שמוע נוהגים בה בני אשכנז לכותבה סתומה כדעת הט"ז (סי' ל"ב ס"ק כ"ו), מ"מ יכול לברך עליהם, כיון שבדיעבד אם עשה כן כשר. כמבואר בקונטרס אמרת ה' צרופה (הנדפס בסו"ס פסקי מהר"ץ ח"ב) סי' י"א ד"ה זכיננו, יעו"ש].

ז'

שחרות הרצועות משני צדדים

סימן ל"ג סעיף ג': הלכה למשה מסיני שיהיו הרצועות שחורות מבחוץ אבל מצד פנים יעשה מאיזה צבע שירצה:

דעת הרמב"ם והאריז"ל

כתב הרמב"ם בפ"ג מהלכות תפילין הי"ד שנואי לתפילין שתהיה הרצועה שחורה כולה. וכן איתא בספר הכוונות לאריז"ל שעל פי הסוד יש להשחיר הרצועות משני עבריהן.

הלכות תפילין

טעם נוסף להשחרת הרצועה משני עבריה

ובספר פסקי תשובות (אות ה' הערה ל"ב) כתב די"ש בו מן ההידור, שאף אם יתקלף הצבע בצד החיצוני עדיין תהא ניכרת השחרורית, מפני שהוא צבוע בשחור משני צדדיו.

לא נהגו בחומרא זו

אמנם למעשה לא נהגו כן וכמו שכתב הב"י והדרכי משה והביאם המשנה ברורה בס"ק כ"א, גם הבן איש חי (פרשת חיי שרה שנה ראשונה סע' ד') כתב, שאף שדעת האר"י שצריך שיהיו הרצועות שחורות משני צדיהן מכל מקום לא נהגו כן במקומו וכתב שבירושלים יש שנזהרו להשחירן משני צדדים. והמהר"ל דיסקין (הו"ד בתשובות והנהגות הנזכר בסמוך) נהג כן לצבוע הרצועות משני צדדים אמנם הגר"ז מבריסק (ג"ז שם) לא נהג בחומרא זו. וכן בקהילותינו לא שמענו מעולם שנהגו כן. וצריך להבין מפני מה לא נהגו רבים בהידור זה.

ביאור הגר"מ שטרנבוך שליט"א

ובספר תשובות והנהגות (ה"ב סימן כ"ב) כתב שהגר"ז מבריסק חשש לחציצה שמכיון שמן הדין אין צריך לצבוע את הצד הפנימי אלא לנוי אם כן אף אמנם שכל לנאותו אינו חוצץ מכל מקום יש חשש אם ירד מעט מן הצבע שכבר אין בזה נוי אז הוי חציצה.

ואכן נודע (עיי' בקובץ תורני באבוב כרך י"א עמוד של"ב), שבעבר לא הצליחו להשחיר הרצועות כך שייספגו את הצבע והמציאו דבר זה בשנים האחרונות על ידי שנתנו בעור חומר הנקרא 'אנוליין' העשוי מנפט ובזה נבלע הצבע בעור, וממילא בזמנינו שהצבע בלוע אין חשש זה.

ברכת אברהם

ביאור הגר"י רצאבי שליט"א

ומר"ר הגר"י רצאבי שליט"א בשיעורו השבועי (מוצש"ק פרשת ואתחנן ה'תשע"ה) אמר בזה כי נראה לו שמפני חשש התהפכות הרצועות לא נהגו בחומרא זו והיינו בכדי שיתן האדם לב שלא יתהפכו רצועותיו לכן השאירו את הצד הפנימי בצבעו הטבעי שיהא ניכר ויזהר שלא בזה.

ואם תאמר אולי באמת אין חשש שיתהפכו בכה"ג וכמו שמשמע מדברי הפרי מגדים בענין שחרות הרצועות על ידי גוי והובא בביאור הלכה כאן (ד"ה מבחוק), זה אינו, שהרי בתשובת הרדב"ז (חלק חמישי אלף תכ"ו) מוכח להדיא שאף מי שישחיר את הצד הפנימי צריך לדקדק שלא יתהפכו הרצועות מהצד החלק צד של שיער לצד המחוספס צד של בשר. ואף אמנם שבספר כף החיים (סי' כ"ז ס"ק נ"א) כתב רק לשון 'יזהר' שלא יתהפכו, אך בתשובת הרדב"ז הנ"ל משמע שזהו מדינא לא חומרא.

ההכרעה לדינא

למעשה, נראה כי אף שיש הידור בצביעת הרצועות משני עבריהם, מאידך יש טעם למנהג המקובל שלא לצבוע וכן מצינו אצל גדולי ישראל שלא נהגו כולם בהידור זה.

[גם בשו"ת שבט הלוי חלק ט' סימן ט"ז נשאל אודות הרוצים להדר ולהנהיג לעשות לכתחילה שחור מבחוק ומבפנים, וכתב וז"ל, הנה הכל אמת נכון וגם מרבותינו לא נעלם כל זה, וכבר הבאתי גם אני עני דברי הרדב"ז בספר הלקט שנדפס זה יותר מחמישים שנה, אבל כיון שבעלי השו"ע הב"י, והרמ"א בדרכי משה, והלבוש, וכל הבאים אחריהם לא כתבו כן אפילו להידור בעלמא וכאשר העיד הרדב"ז בעצמו דלא צובעין אחורי רצועות שחור, ובכנסת

הלכות תפילין

הגדולה אחרי שהביא דברי הרדב"ז סיים, ואין אנו נוהגין כן, על כן היות שגם הרדב"ז לא כתב רק להתנאה במצוה, מכלל דגדולי ישראל פוסקי הדורות לא חששו להנהיג אפילו לנוי בעלמא, וכן מוכח בשו"ע הרב שם, ובודאי היה להם טעם מדוע לא הנהיגו כן בדבר קל כזה, ואם כן למה לן לשנות פני ההלכה וכו', עכ"ד. אלישע חן. וכן נהג כל ימיו, והלך ברצועה המושחרת רק מצידה האחד. ודלא כמו שהעידו בטעות בקובץ הנזכר לעיל. כך נתברר לי מבני ביתו].

ח'

הנחת תפילין של ר"ת

סימן ל"ד סעיפים ב' וג': ירא שמים יצא ידי שניהם ויעשה שתי זוגות תפילין ויניח שניהם וכו' לא יעשה כן אלא מי שמוחזק ומפורסם בחסידות:

דעת מרן השו"ע שהחומרא דתפילין של ר"ת אין לנהוג בזה אלא מי שמפורסם בחסידותו ובלאו הכי הוי כיוהרא שהרי נפסקה הלכה כרש"י וכן נהגו העולם מימים ימימה.

מנהגי קהילות ישראל

ובקהילות ישראל יש בזה כמה מנהגים. מנהג האשכנזים על פי הגר"א שאין מניחים תפילין של ר"ת כלל ואפילו המוחזקים בחסידות וכן מובא שמרנן החזון איש ובעל הקהילות יעקב לא נהגו להניח של ר"ת. מנהג הספרדים וכן מנהג החסידים להניח תפילין של ר"ת לאחר נישואין (פסקי תשובות כאן הערה י"ח). ומנהג חב"ד שמניחים מזמן הגיעם למצוות.

מנהג ק"ק תימן

מהרי"ץ בעץ חיים (דף פ"ח) כתב שזקינו מהר"ץ היה מניח תפילין של ר"ת במנחה וכן ידוע שהיו יחידים שהניחו. וכן הביא מהרי"ץ בשו"ת

ברכת אברהם

פעולת צדיק (ח"ג סימן ר"ו) את דברי הבאר היטב בשם מצת שימורים שמי שאינו מניח תפילין של ר"ת הוי קרקפתא דלא מנח תפילין.

אלא שהרש"ה בהגותיו לשו"ת פעולת צדיק ציין למה שהביא מהרי"ץ בסידורו (דף קפ"ו) על דברי המצת שימורים הנ"ל את דברי ספר חמדת צבי שהאריך להשיג על דבריו ומסיק דאין לזוז מפסק השו"ע ומי שלא עושה כן אין יוהרא גדולה מזו.

ומהרא"ח אלנדאף כתב שאפילו המפורסמים בחסידות לא שינו המנהג שנהגו כרש"י והרמב"ם [עיין בתשובת הרמב"ם פאר הדור סימן י"ט שכתב איך בתחילה עשה כר"ת ולבסוף תיקן הדבר כרש"י וכן קבע בחיבורו].

והרה"ג איתמר כהן שליט"א בהערותיו על שולי המעיל (סימן ד' אות כ"ח) הביא משמו של מהר"ח סנואני זצ"ל שאפילו בשרעב שהיו מוחזקים הרבה להישר מעשיהם ע"פ הקבלה, לא נהגו להניח תפילין של ר"ת.

[ובתשובות חכמי צנעא לארץ ישראל שנדפסו באיש ימיני חלק א' דף שכ"ו כתבו, סידור הפרשיות בתפילין כרש"י ורמב"ם, ושל ר"ת אין נוהגין ללבשם כלל. ושם הערה ס"ב נמנו שמותיהם של יחידי הסגולה אשר נהגו להניח תפילין דר"ת. אלישע חן].

המנהג הקרוב לדעת מרן השו"ע

ונמצא שמנהגינו בענין זה הוא הקרוב ביותר לדעת מרן השו"ע שכתב דרך מי שמוחזק ומפורסם בחסידות ינהג כן, שהרי האשכנזים יש מהם שלא הניחו כלל ויש מהם שהניחו לאחר הנישואין או לאחר הגיעם למצוות,

הלכות תפילין

וכן הספרדים ג"כ נהגו להניח. אך מנהגינו בזה נתברר שהעיקר היה שלא הניחו תפילין של ר"ת ומכל מקום מצינו יחידים שכן נהגו לפי מה שכתב מהרי"ץ.

ט'

חטוטרות דחי"ת למנהגינו

משנת סופרים אות חי"ת: ויהיו מחוברים בחטוטרות יחדיו [הוא כמין גבואה], ומקל [והוא כמין תג גדול] יעשה לה בראש רגל השמאל ולא באמצע:

מחלוקת רש"י ור"ת

מה שכתב כאן הוא מחלוקת רש"י ור"ת הנזכר במנחות (כט:). אמר רב אשי חזינא להו לספרי דוקני דבי רב דחטרי להו לגגיה דחי"ת. ופרש"י עושין למעלה כעין חוטר מלשון מקל, ור"ת פירש (תוס' שם ד"ה דחטריה), דעושין באמצע גגו של חי"ת גבואה מעט כמו חוטרא דגמלא.

ראיה לפירוש ר"ת

והתוס' הביאו ראיה לפר"ת, מדברי הגמרא בשבת (קד:). שיש מוחק שחייב משום כותב שתי אותיות כגון שנטלו לגגו של חי"ת ועשאו שני זיני"ן. אמנם הפרי מגדים (א"א סי' ל"ו סק"ג) יישב הגמרא לשיטת רש"י שגגו של חי"ת היינו אמצעו ואם יטול מגגו הרי שני זיני"ן ואדרבה לשיטת ר"ת היה צריך לכתוב בגמרא שנטל חטוטרותו של חי"ת אך גגו משמע סתם אמצע הגג.

מנהג קדמונינו

ומנהג קדמונינו שלא עשו חטוטרות כלל ויש שעשו כמו שנראה מצילומי ספרי תורה קדמונים לפני כחמש מאות שנה (הובא בספר אור ההלכה יו"ד

ברכת אברהם

עמוד צ"ה וכן מעמוד ק"ב-ק"ו) ויש שנמצא בספר אחד פעמים עם חטוּטרת ופעמים בלא זה.

והנה מה שלא הקפידו קדמונינו לחטור החי"ת אפילו כרש"י, ביאר מו"ר שליט"א בעולת יצחק (ח"א סי' י"ב אות ד') היינו משום דבגמרא שם איתא דספרי דווקנאי עשו כן משמע דשאר סופרים לא עשו כן. וכן משמע בדברי הרשב"א (מנחות כט:).

ואף שגם לענין תליית רגל הה"א [דהיינו שאין הרגל השמאלית של הה"א מחוברת לגגה] מבואר שם דספרי דווקנאי עשו כן ואף על פי כן נתפשט בכל ישראל לעשות כך, כבר מתבאר מתשובת הריב"ש (סי' ק"כ) דתליית רגל הה"א הוא לעיכובא, אבל חטוּטרת החי"ת אינה אלא למצווה.

התועלת למי שנוהג כר"ת

ואכן כשמקפידים על חטוּטרת דר"ת ישנה תועלת גדולה וכמבואר בביאור הלכה (סימן ל"ב סעיף י"ח ד"ה רגלי הה"א) בענין אם נגע רגל הה"א השמאלית כחוט השערה שלא ניכר כל כך שאז יש לסמוך דלא דמי לחי"ת כיון שרגילים לעשותה בחטוּטרת דר"ת ואז אין לפסול התפילין משום שלא כסדרן. מה שאין כן מי שיעשה החי"ת בלא חטוּטרת, אזי הה"א כשנגעה בגגה נדמית לחי"ת ויש לפסול אם לא שיגרד הכל ויכתוב שוב. ופעמים שכבר כתב שם ה' לאחריה ולא יוכל לגרד.

ההוראה למעשה

ולענין מעשה נתפשטה ההוראה בדורות האחרונים שיש לעשות חטוּטרת דחי"ת לפי כל השיטות, כרש"י ור"ת יחד, וכן דעת מו"ר שליט"א.

הלכות תפילין

י

הנחת תפילין לקטן

סימן ל"ז סעיף ג': קטן היודע לשמור תפילין בטהרה שלא יישן ולא יפיח בהם חייב אביו לקנות לו תפילין לחנכו: הגה, ויש אומרים דהאי קטן דוקא שהוא בן י"ג שנים ויום אחד וכן נהגו ואין לשנות.

סתירה בתלמוד בדין הקטן

איתא בברכות דף (כ.) נשים ועבדים וקטנים פטורים מקריאת שמע ומן התפילין. מאידך איתא בסוכה (מב:) קטן היודע לנענע, חייב בלולב. להתעטף, חייב בציצית. לשמור תפילין, אביו לוקח לו תפילין. ע"כ. משמע דקטן חייב בתפילין.

שלשה תירוצים בראשונים

ובס"ד נביא כאן ג' מהלכים בראשונים ביישובן של הדברים. רש"י (בברכות שם ד"ה קטנים) פירש דסתם קטן אפילו הגיע לחינוך, אינו יודע לשמור גופו שלא יפיח בהם ולכן פטרוהו כנזכר בברכות, אך בבריתא המובאת בסוכה מיירי שכבר יודע הוא לשמור התפילין בקדושתן ואז אביו חייב לקנות לו תפילין.

ובתוספות (ברכות שם ד"ה וקטנים) פירשו דמיירי בקטן שלא הגיע לחינוך ובברייתא בסוכה שם מיירי בקטן שהגיע לחינוך.

אך בעל העיטור (ח"ב הלכות תפילין) פירש בזה דבר חדש והוא, שהדין הנזכר בסוכה מיירי בבן י"ג שנה ויום אחד שאז אם עדיין אינו יודע לשמור תפיליו פטור מן התפילין עד שיוכל לשמור על קדושת התפילין. ולדבריו נמצא

ברכת אברהם

כי קטן בברכות היינו כל קטן הפחות מי"ג ואז אפילו יודע לשמור תפיליו פטור. והיינו שלפי בעל העיטור צריך שיגיע הקטן לכלל דעת ורק אז שייך לבדקו אם ראוי הוא להניח תפילין.

ראייתו של בעל העיטור

והנה ראייתו של בעל העיטור מהמובא בברייתא בסוכה שהיודע לפרוס את כפיו חולקים לו תרומה בבית הגרנות. וקטן זה בבן י"ג מיירי כמבואר במגילה (כד.) שקטן ממש אינו פורס את כפיו, וא"כ אפשר לומר דהיינו נמי קטן האמור בענין תפילין. וכן פירש רש"י דקטן היודע לפרוס כפיו מיירי בבן י"ג יעו"ש (בד"ה חולקין).

אמנם התוספות (סוכה שם ד"ה היודע) ביארו בזה, שאף שקטן אינו פורס את כפיו מ"מ זהו דווקא כשהוא לבדו אך עם כהנים אחרים פורס הוא את כפיו, ולכן גם קטן ממש הפורש את כפיו חולק בבית הגרנות. וכן מבואר ברמב"ם בהלכות תרומות (פי"ב הכ"ב) שכתב בזה"ל, 'עשרה אין חולקין להם תרומה בבית הגרנות וכו' והקטן שאין בו דעת לפרוש חיקו' עכ"ל משמע שפירש כפירושם של התוספות.

פסק מרן השו"ע והרמ"א

והנה מרן השו"ע פסק בזה כפשטות הגמ' בסוכה וכפירוש התוספות אך הרמ"א פסק כבעל העיטור. ואף אמנם שלפי פסק הרמ"א הרי שאין להניח תפילין לפני שנת י"ג ואף אחר י"ג יש לבדקו אם ידע לשמור תפיליו, מכל מקום מנהג האשכנזים להניח מעט קודם גיל י"ג יש נוהגים חודש קודם (עיין ערוך השולחן סעיף ד') ויש נוהגים שלשה חדשים קודם (מג"א).

הלכות תפילין

וכתב הביה"ל (ד"ה דהאי קטן) לבאר וליישב המנהג עם פסק הרמ"א, דדברי בעל העיטור הם בזמן שהיו מניחים תפילין כל היום, אך כהיום שאין מניחים רק בשעת התפילה (וכמו שכבר פסק מרן השו"ע כאן בסעיף ב' שנהגו לא להניחם כל היום), אין צריך לדקדק בזה.

מנהגינו בזה

ואף דמנהג האשכנזים וחלק מהספרדים (עיין שולחן גבוה) כדברי הרמ"א, אנו נוהגים בזה כדעת מרן השו"ע וכל קטן כבן תשע או עשר שנים, כבר מחנכים אותו בהנחת התפילין שבזמן מועט שנהגו להניח התפילין, יכול הוא לשמרם.

כיצד היא ההנהגה בזמנינו

והנה בזמנינו זה שאנו נמצאים עם שאר קהילות ישראל, אין אפשרות כל כך לחנך הקטנים בהנחת תפילין בגיל מוקדם באשר מחויב הוא לסדרי המקום בו הוא מתחנך ונבצר ממנו להרגיל עצמו בהנחת התפילין. ומעיקרא סבור הייתי שכך, מוטב יהיה להרגילו בגיל יותר מאוחר ממה שנהגו קדמונינו וזה עדיף מאשר לחנכו מוקדם שלא בקביעות ולסירוגין כפי כורח המציאות. אך מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א אמר לי שאף אם יניח הילד שלא בקביעות אלא למשל בתעניות או ביומא דפגרא וכדומה, גם זה נחשב חינוך למצווה זו. עכ"ד.

והסברא בזה דאין לחוש דלמא אתי למסרך ולא יניח תפילין בקביעות אף שיגדיל, דדוקא אם מחנכים הקטן לעשות דבר שהוא אסור לעשות כשיגדיל בזה חיישינן דלמא אתי למסרך, אך כאן אדרבא כך מרגילו מעט מעט עד שיהיה בר חיובא ויניח בקביעות, כך נראה לומר.

ברכת אברהם

הבהרת דברים בעניין הרשת שבכנפי הטלית

בקונטרס ברכת אברהם על הלכות חנוכה וציצית (עמוד 26) נדפס בשגגה, שדעת מו"ר הגר"י רצאבי שליט"א דמן הדין אין צריך לחתוך הרשת שבכנפות הטלית. ואכן כך הייתי סבור לפי מה שהשיב מרן שליט"א לשאלתי מדוע מותר לחתוך הרשת הנ"ל אף לאחר שהטיל בה ציצית ואין בזה תעשה ולא מן העשוי. וכה היו דבריו, דמכיון שמעיקר הדין הרשת היא לנוי ואינה חלק מן הבגד לכן מן הדין אין צריך לחתכה קודם הטלת הציציות. ומדבריו למדתי שכך סבירא ליה בעיקר דינה של רשת זו שאין צריך להסירה לכתחילה.

אך לאחר שביררתי הדבר שוב עם מו"ר שליט"א הנני לתקן שגגתי ולפרסם דעתו של מו"ר שליט"א בזה דאותר הרשת לכתחילה יש להסירה ולא להכניס עצמנו לספק שיש בדינה, ומכל מקום כשמסירה אינו צריך לחזור ולהטיל בה ציצית, אך המחמיר להסירה אף קודם הטלת הציציות תבא עליו ברכה. והקב"ה יצילנו משגיאות ויראנו מתורתו נפלאות.

נוסח 'הדרן עלך' שבסיום מסכתא

אפשר לעשות סעודת סיום על שתי מסכתות יחד, ואין בזה משום חבילות חבילות [כמ"ש בקריית ארבע ליקוטים סי' קכ"ז דף ק"ט ע"ד, ובשו"ת ויען אברהם (פאלאגי) או"ח סי' נ"ן] וכפשוטו שהוא הדין יותר. ויאמר אז בלשון רבים הדרן עליכו מסכתות פלונית ופלונית וכו' והדריכו עלן. דעתן עליכו מסכתות פלונית ופלונית וכו' ודעתיכו עלן. לא נתנשי מצינו מסכתות פלונית ופלונית וכו' ולא תתנשו מנן וכו'. יב"ן.

אחר השלמת המסכתא יאמר זה, ויועיל לזכרון בעזרת השם יתברך.

ישראל, יודעי שמך, ולומדי תורתך לשמחה: מאויבי תחבמני מצותיך, פי לעולם היא לי: יהי לבי תמים בחקיה, למען לא אבוש: לעולם לא אשכח פקודיך, כי בם חייתני: ברוך אתה יי, למדני חקיה: אמן אמן אמן, סלה, ועד:

מוֹדִים אֲנַחְנוּ לְפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁשַׁמְתָּ חֻלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ, וְלֹא שַׁמְתָּ חֻלְקֵנוּ מִיּוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת. שְׁאַנּוּ מִשְׁפִּימִים, וְהֵם מִשְׁפִּימִים. אָנּוּ מִשְׁפִּימִים לְדַבְרֵי תוֹרָה, וְהֵם מִשְׁפִּימִים לְדַבְרֵים בְּטָלִים. אָנּוּ עֹמְלִים, וְהֵם עֹמְלִים. אָנּוּ עֹמְלִים וּמְקַבְּלִים שְׂכָר, וְהֵם עֹמְלִים וְאִינָם מְקַבְּלִים שְׂכָר. אָנּוּ רְצִים, וְהֵם רְצִים. אָנּוּ רְצִים לְחַיֵּי

הַדְרָן עֲלֵיךְ מִסְכַּת פְּלוֹנִית^א, וְהַדְרָן עֲלֵנוּ. דַּעְתָּן עֲלֵיךְ מִסְכַּת פְּלוֹנִית, וְדַעְתָּן עֲלֵנוּ. לֹא נִתְנָשִׁי מִנֶּךָ מִסְכַּת פְּלוֹנִית, וְלֹא תִתְנָשִׁי מִנִּי, לֹא בְעִלְמָא הַדִּין, וְלֹא בְעִלְמָא דְאַתִּי: [ג"פ]

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יי אֱלֹהֵינוּ וְאַלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שְׁתֵּהֵא תוֹרַתְךָ אֲמֻנָתֵנוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה, וְתֵהֵא עִמָּנוּ לְעוֹלָם הַבָּא. הַנִּינְאֵי בַר פְּפֵא. רְמִי בַר פְּפֵא. נַחְמֵן בַר פְּפֵא. אַחֲאֵי בַר פְּפֵא. אַבְבֵּא מְרִי בַר פְּפֵא. רְפָרִם בַר פְּפֵא. רְכִישׁ בַר פְּפֵא. סוֹרְחָב בַר פְּפֵא. אֲדָא בַר פְּפֵא. דְרוּ בַר פְּפֵא:

הַעֲרַב נָא יי אֱלֹהֵינוּ אֶת דְּבַרֵי תוֹרַתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִיפּוֹת עַמֶּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל. וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצִאֲצֵאֵינוּ וְצִאֲצֵאֵי עַמֶּךָ כָּל בֵּית

^א שמות המסכתות לפי גירסתינו: ברכות, פאה, דמאי, בלאים, שביעית, תרומות, מעשרות, מעשר שני, חלה, ערלה, בכורים. שבת, עירובין, פסחים, שקלים, יומא, סנה, ביצה, ראש השנה, תענית, מגילה, מועד קטן, חגיגה. יבמות, כתובות, נדרים, נזיר, סוטה, גטין, קדושין. בבא קמא, בבא מציעא, בבא בתרא, סנהדרין (יש גורסים הרלית דגושה, ואעפ"כ השוא נח), מכות, שבועות, עדיות, עבודה זרה, אבות, הוריות. זבחים, מנחות, חולין, בכורות, ערכין, תמורה, ברייתות, מעילה, תמיד, מדות, קנים. בלים, אהלות (כך דעת מהרי"ץ זיע"א בגליון המשנה שם, ולא כגירסת ההמון אהלות), נגעים, פרה, סהרות, מקואות, נדה, מכשירין, זבים, טבול יום, ידים, עוקצין.

ואומר קדיש דעתיד

יִתְגַּדֵּל וְיִתְקַדֵּשׁ שְׁמִיָּהּ רַבָּא. (אמנ)
דְּעֵתִיד לְחַדְתָּא עֲלֵמָא וּלְאַחָא
מִיִּתְיָא. וּלְמַפְרָק חֵיָּא. וּלְמַבְנֵי קֳרְתָא
יְרוּשָׁלַם. וּלְשַׁכְלָלָא חֵיכְלָא קֳדִישָׁא.
וּלְמַעְקָר פּוּלְחָנָא נּוֹכְרָאָה מִן אַרְעָא.
וּלְאַתְבָּא פּוּלְחָנָא דִּי שְׁמִיָּהּ, לְאַתְרֵיהּ.
בְּהַדְרֵיהּ, בְּזִיזִיָּהּ, וּבִיקְרֵיהּ. וְיִמְלוֹךְ
מַלְכוּתֵיהּ וְיַעֲמַח פּוּרְקָנֵיהּ, וְיַבַּע [1]
(וְיִיג וְיִקְרַב) מְשִׁיחֵיהּ, וְיִפְרוֹק עַמִּיָּהּ.
בְּחֵיכּוֹן וּבְזִימִיכּוֹן וּבְחֵיִהוֹן דְּכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל, בְּעַגְלָא וּבְזִמּוֹן קָרִיב,
וְאִמְרוּ אָמֵן. (אמנ). יְהֵא שְׁמִיָּהּ רַבָּא
מְבָרַךְ לְעָלָם וּלְעַלְמֵי עֲלַמֵּיָּא:
יִתְבַּרַךְ: (אמנ). וְיִשְׁתַּבַּח וְיִתְפָּאֵר
וְיִתְרוֹמֵם וְיִתְעַלֶּה וְיִתְהַדָּר וְיִתְחַלֵּל
וְיִתְנַשָּׂא, שְׁמִיָּהּ דְּקִדְשָׁא בְּרִיד הוּא.
(אמנ). לְעֵילָא לְעֵילָא מְכָל בְּרַבְתָּא,
שִׁירְתָּא וְתַשְׁבְּחָתָא וְנַחֲמָתָא, דְּאִמְרוּן
בְּעֲלָמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן. (אמנ). עַל
יִשְׂרָאֵל, וְעַל רַבְנָן, וְעַל תַּלְמִידֵיהוֹן,
וְעַל (כָּל) תַּלְמִידֵי תַלְמִידֵיהוֹן, דְּעֻסְקוּן
בְּאוּרֵיתָא, דִּי בְּאַתְרָא הַדִּין, וְדִי
בְּכָל אַתְר וְאַתְר. יְהֵא לְהוֹן וְלֵנָא,
הֵנָּא וְחַסְדָּא וְרַחֲמֵי, מִן קֳדָם אֲבוּנָא
דְּבַשְׁמֵיָּא, וְאִמְרוּ אָמֵן. (אמנ).

יְהֵא שְׁלָמָא רַבָּא מִן שְׁמִיָּהּ, וְסִיעָתָא
וּפּוּרְקָנָא וְרוּחָא, וְהֵנָּא וְחַסְדָּא וְרַחֲמֵי,
עֲלִיכּוֹן וְעַלְנָא וְעַל כָּל קַהֲלָהוֹן דְּכָל
בֵּית יִשְׂרָאֵל, לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְאִמְרוּ
אָמֵן. (אמנ).

עוֹשֶׂה שְׁלוֹם בְּמִרוֹמָיו, הוּא בְּרַחֲמֵי
(וְחַסְדֵּי) יַעֲשֶׂה שְׁלוֹם עֲלֵינוּ וְעַל כָּל
יִשְׂרָאֵל. (וְיִנְחַמְנוּ בְּעִיּוֹן וְיַבְנֶה בְּרַחֲמֵי אֵת
יְרוּשָׁלַם בְּחֵינֵינוּ וּבְנִימֵינוּ בְּקִרְוֵב אָמֵן וְאָמֵן)
[2]

[1] עיין "שערי יצחק" שיעור מוצש"ק
תולדות מוצש"ק ויצא ה'תשע"ב.

[2] עיין "שערי יצחק" שיעור מוצש"ק
ואתחנן ה'תשע"ד.

הַעוֹלָם הַבָּא, וְהֵם רְצִים לְבַאֵר
שְׁחַת. אֲנָשֵׁי דְמִים וּמְרֻמָּה, לֹא
יִחְצוּ יְמֵיהֶם. וְאֲנִי אֲבַטַח בָּךְ.
וְיַבְטְחוּ בְךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ, כִּי לֹא
עֹזְבֵת דּוֹרְשֵׁיהּ יְיָ: כִּי כָּל הָעַמִּים,
יֵלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו. וְאֲנַחְנוּ
נֵלְךְ בְּשֵׁם יְיָ אֱלֹהֵינוּ, לְעוֹלָם
וָעֵד:

יְהִי רְצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי, בְּשֵׁם
שְׁעִזְרַתְּנִי לְסִיָּם מְסַכֵּת פְּלוֹנִית,
כִּן תַּעֲזֹרְנִי לְהַתְחִיל מְסַכְתוֹת
וּסְפָרִים וְקִדּוּשִׁים, כִּן צִרִיךְ לְהוֹסִיף.
[יעב"ז] אַחֲרַיִם וּלְסִיָּמָם, לְלִמּוּד
וּלְלִמּוּד, לְשִׁמּוּר וּלְעֻשׂוֹת, וּלְקַיָּים
אֵת כָּל דְּבָרֵי תַלְמוּד תּוֹרַתְךָ
בְּאַהֲבָה. וּזְכוּת כָּל הַתְּנָאִים
וְהָאִמּוּרָאִים וְתַלְמִידֵי הַחֲכָמִים,
יַעֲמוּד לִי וּלְזֹרְעֵי, שְׁלֹא תִמוּשׁ
הַתּוֹרָה, מִפִּי וּמִפִּי זֹרְעֵי וְזֹרְעֵי
זֹרְעֵי עַד עוֹלָם. וְיִתְקַיָּים בִּי,
בְּהַתְחַלְכֵךְ, תִּנְחַח אוֹתְךָ.
בְּשִׁכְבְּךָ, תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ. וְהַקִּיצוֹת
הִיא תְּשִׁיחָךְ: כִּי בִי, יִרְבוּ יְמֵיךָ,
וְיִוָּסִיפוּ לָךְ, שָׁנוֹת חַיִּים: אוֹרֶךְ
יָמִים, בְּיַמִּינֶהּ. בְּשִׁמְאֵלָהּ, עוֹשֶׂר
וְכַבּוּד: יְיָ, עוֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן. יְיָ
יְבַרַךְ אֵת עַמּוֹ בְּשָׁלוֹם:

כשיש עשרה, אומרים

רַבִּי חֲנִינְיָא בֶּן עֲקָשְׂיָא אוֹמֵר.
רְצָה הַקִּדּוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְזִכּוֹת
אֵת יִשְׂרָאֵל. לְפִיכָךְ הִרְבָּה
לָהֶם תּוֹרָה וּמִצְוֹת. שְׁנֵאָמֵר, יְיָ
חָפֵז לְמַעַן אֲדַקּוּ. יְגַדִּיל תּוֹרָה
וְיֵאדִיר:

